

11. Wat zou ik moeten weten over de seksualiteit, gezondheid, gender en relaties van Eritrese amv's?

De informatie die hier gegeven wordt over gender, relaties, seksualiteit en gezondheid kan behulpzaam zijn om Eritrese amv's te begrijpen, om voorlichting en de begeleiding beter te laten aansluiten op de wensen en behoeften van Eritrese amv's. De notitie is geschreven naar aanleiding van frequente vragen en signalen van begeleiders en hulpverleners over de seksuele en reproductieve gezondheid van Eritrese amv's. Voor het schrijven van de notitie zijn deze vragen en ervaringen met casuïstiek leidend geweest.

11. Wat zou ik moeten weten over de seksualiteit, gezondheid, gender en relaties van Eritrese amv's? .	1
11.1 Seksualiteit in Eritrea.....	1
Informatie over seksualiteit en reproductieve gezondheid	1
Soa's en voorbehoedsmiddelen.....	1
Prikpil.....	1
Medicijngebruik.....	1
Meisjesbesnijdenis.....	2
Zwangerschap.....	2
Homoseksualiteit	2
Genderverhoudingen.....	2
Geweld tegen vrouwen	3
11.2 Seksualiteit tijdens de vlucht	4
Geweld tegen vrouwen én mannen	4
Impact van de reis op relaties.....	4
11.3 Seksualiteit onder Eritrese amv's in Nederland	6
Seksueel overschrijdend gedrag/seksueel misbruik in Nederland.....	6
Weerbaarheid.....	6
Posttraumatische klachten	11
Sociale steun, uitsluiting en schending van eer	12
Openheid	12
Signalen van prostitutie en mensenhandel	12
11.4 Seksuele voorlichting.....	13
11.5 Veel gestelde vragen en tips voor de begeleiding.....	15
11.6 Waar vind je meer informatie?	20

Datum : 2 april 2018

Auteurs : Winta Ghebream, Bet-El Teklemariam, Nebil Kusmallah - Kenniscentrum Eritrese amv's, Veerkracht project

Versie : 1.0

Het kenniscentrum Eritrese amv's is onderdeel van het project Veerkracht, een project van Nidos en Arq Psychotrauma Expert Groep gefinancierd door het AMIF-programma. Het kenniscentrum werkt samen met de culturele mediators, de gedragswetenschappers en de juridische afdeling van Nidos in het beantwoorden van vragen van begeleiders over Eritrese amv's.

11.1 Seksualiteit in Eritrea

Kennis over seksualiteit en reproductieve gezondheid is onmisbaar in het vergroten van de gezondheid en weerbaarheid van jongeren. Welke informatie krijgen jongeren in Eritrea en hoe wordt daar in het dagelijks leven met deze onderwerpen omgegaan? Dat hebben we hieronder op een rijtje gezet.¹

Informatie over seksualiteit en reproductieve gezondheid

In Eritrea wordt er in het dagelijks leven weinig over seks en seksualiteit gepraat. Het is een privé-onderwerp. Jongeren krijgen er zeer weinig informatie over en dit geldt voor gezondheid in het algemeen. Hierdoor weten jongeren niet altijd wat normaal is en wat niet en hoe je omgaat met klachten. Met meisjes wordt er pas over menstruatie gepraat wanneer zij voor het eerst ongesteld zijn en over voorbehoedsmiddelen en zwangerschap pas wanneer zij gaan trouwen. In de 7th grade (wanneer ze vaak zo'n 12 tot 13 jaar zijn) krijgen jongeren op de middelbare school uitleg over mannelijke en vrouwelijke geslachtsorganen, meer seksuele voorlichting krijgen zij dan nog niet. Hebben ze de 7th grade niet gehaald, dan weten de jongeren vaak nog niets over dit onderwerp. Daarnaast is het moeilijk voor jongeren om zelf en anoniem aan informatie te komen. Er is geen zoekmachine zoals Google in het Tigrinya. Om informatie op het internet te vinden moeten de jongeren dus Engels kunnen lezen. Daarbij komt dat weinig mensen

toegang hebben tot computers en internet.

Soa's en voorbehoedsmiddelen²

Op hiv en aids ligt een stigma in Eritrea. Mensen die deze ziektes hebben worden vaak buitengesloten uit de samenleving. Sinds de aidsepidemie wordt er veel aan preventie gedaan, maar dit beperkt zich vaak tot informatie over condoomgebruik en over hiv/aids. Jongeren die in het leger hebben gezeten weten vaak iets meer over soa's en voorbehoedsmiddelen omdat daar wel informatie wordt gegeven.

Prikpil

Meisjes die vluchten krijgen aan het begin van de vlucht in Soedan of Ethiopië als voorzorgsmaatregel de prikpil. Deze beschermt hen voor ongeveer 3 maanden tegen zwangerschap. Zij kunnen maandenlang menstruatieklachten ervaren van de prikpil en zich hier zorgen over maken of belemmerd door voelen, maar zullen hier doorgaans niets over zeggen tegen een begeleider of huisarts. Zij hebben doorgaans weinig kennis over het voorbehoedsmiddel en de klachten die erbij horen.

Medicijngebruik

Bovenstaande geldt ook voor medicijngebruik. Om verschillende redenen (laaggeletterdheid, taalbarrière, onbekendheid met een medicijn, te weinig uitleg en informatie) gebruiken jongeren medicijnen soms op verkeerde wijze.

“Een meisje dat voor TBC behandeld wordt moest twee keer per dag op vaste tijdstippen haar medicijnen innemen - 's ochtends en 's avonds. Dat deed ze niet, ze

¹ Hierbij is gebruik gemaakt van bestaande literatuur, zoals het rapport 'Van ver gekomen: een verkenning naar het welzijn en de gezondheid van Eritrese vluchtelingen', Pharos, 2016

² Informatie in dit rapport is gedeeld door recente Eritrese vluchtelingen in Nederland en culturele mediators

nam twee pillen tegelijk in omdat ze bang was dat ze het anders zou vergeten.”
Eritrese voorlichter

Meisjesbesnijdenis

Hoewel meisjesbesnijdenis officieel verboden is sinds 2007, komt het nog veel voor in Eritrea. Pharos gaat er, met enige voorzichtigheid, van uit dat tussen de 50% en 75% van de Eritrese meisjes en vrouwen die in Nederlandse gemeenten komen wonen besneden zijn. De huidige groep asielzoeker- en vluchtelingvrouwen behoort vooral tot de Tigrinya-bevolking. Onder deze groep wordt veelvuldig type 1 vgv (clitoridectomie) uitgevoerd, een gedeeltelijke of gehele verwijdering van de clitoris.³ Voor meer informatie over vrouwenbesnijdenis, zie factsheet vgv; www.pharos.nl

Zwangerschap

Zwanger worden zonder getrouwd te zijn zorgt voor veel eerverlies en soms ook sociale uitsluiting, maar voor zwangere vrouwen vervalt de dienstplicht. Om die reden raken minderjarige dochters, soms op aanraden van hun moeder, toch zwanger.

Wanneer meisjes ongewenst zwanger worden (door verkrachting of gebrek aan voorlichting/voorbehoedsmiddelen) kunnen ze voor een abortus kiezen. Omdat abortus verboden is in Eritrea, behalve als de zwangerschap een ernstig en blijvend gevaar vormt voor de moeder, proberen ze dit vaak zelf. Dit doen zij dan bijvoorbeeld door schoonmaakmiddelen in te nemen. Dit gebeurt niet alleen in Eritrea, maar ook in Nederland zijn voorvallen bekend.

Homoseksualiteit

Homoseksuele contacten zijn verboden in Eritrea. Mensen met voorkeuren voor partners anders dan die van het andere geslacht krijgen te maken met zowel sociale discriminatie als institutionele discriminatie. Over homoseksualiteit wordt bijna niet gesproken in Eritrea. Veel Eritreeërs geloven zelfs dat homoseksualiteit in Eritrea niet bestaat. Vanwege de diep gewortelde taboe zal een Eritrese jongere zichzelf niet snel identificeren als homoseksueel en zal dit gevoelig onderwerp ook niet op persoonlijk niveau willen bespreken met een begeleider uit angst voor uitsluiting van zijn eigen sociale netwerk. Als begeleider wil je een jongere daarom ook niet direct confronteren met vragen hierover of het onderwerp te direct benaderen. Wel kun je investeren in de kennis van de jongere over het onderwerp en zijn zelfbeeld en vertellen over de sociale acceptie van homoseksualiteit in Nederland.

Genderverhoudingen

Vrouwen zijn in het dagelijks leven verantwoordelijk voor het huishouden, het opvoeden van de kinderen en het zorgen voor de ouderen. Een Eritrese vrouw hoort absoluut niet tegen haar man in te gaan en wordt als ondergeschikt gezien. Tijdens de Eritrese onafhankelijkheidsstrijd tegen Ethiopië was 30% van de strijdkrachten vrouw. Sindsdien is de rol van vrouwen in bestuurlijke en leiderschapsposities enorm gegroeid. Mannen en vrouwen zijn in Eritrea officieel gelijk, maar in de praktijk blijft de ongelijkwaardigheid bestaan. Een interessant stuk om te lezen is “Mistir Leyti: Secret of The Night.”⁴ Dit is het persoonlijke verhaal van Tzigereda Haile,

³ Factsheet Eritrese vluchtelingen, Pharos

⁴ Zie: <http://awate.com/mistir-leyti-secret-of-the-night/>

een vrouwelijke verzetsstrijder. In dit artikel schrijft ze hoe vrouwen overdag met mannen aan het front streden, maar 's avonds alles veranderde. Dan werd van vrouwen een andere, meer traditionele rol verwacht. Die dubbele rol is nog steeds aanwezig (zie ook het artikel verderop in de tekst).

“In Eritrea moet je je als vrouw onderdanig gedragen en onschuldig lijken en verlegen zijn. Anders ben je als vrouw niet aantrekkelijk. Met het feit dat hier van een vrouw verwacht wordt dat ze onafhankelijk moet zijn, hebben de meeste Eritrese vrouwen heel veel moeite.”

Cultureel mediator⁵

Geweld tegen vrouwen

Geweld tegen vrouwen komt veel voor in Eritrea. In dit stuk zal worden ingegaan op enkele vormen van geweld waarmee Eritrese amv's te maken hebben gehad: huiselijk geweld, verkrachting en systematisch geweld (seksuele slavernij in het leger). Huiselijk geweld komt in elke samenleving voor, maar in traditionele samenlevingen als Eritrea waar de vrouw nog als ondergeschikt wordt gezien ten opzichte van de man en huiselijk geweld geaccepteerd is, is de drempel om dit bespreekbaar te maken erg groot. De familie van de vrouw zal haar onder druk zetten om de relatie voort te zetten en alleen bij zeer gewelddadig gedrag optreden.

Op verkrachting staat in Eritrea een gevangenisstraf van 10 jaar. Wanneer het gaat om groepsverkrachting of verkrachting van een minderjarige of een invalide kan de straf oplopen tot 15 jaar.

⁵ “Het Leven van een Eritrese vrouw in Nederland en het dagelijks leven in een AZC”, G. Yemane, 2016

Echter komt vervolging na verkrachting niet vaak voor. Binnen het huwelijk is verkrachting namelijk niet strafbaar, dus na een verkrachting kan het 'geregeld' worden dat het slachtoffer trouwt met de dader. Verkrachting is dan ook niet in de statistieken in Eritrea terug te vinden.⁶ Ook als het niet tot een huwelijk leidt, zal het incident in huiselijke of religieuze kringen opgelost worden om de eer van het meisje, de dader en hun families te behouden. De meeste vrouwen zullen een dergelijk incident ook niet met anderen delen. Bij verkrachting wordt de schuld snel bij de vrouw gelegd. En vrouwen voelen zich ook snel medeplichtig. Zij zeggen dat het heel moeilijk is zichzelf te beschermen omdat 'nee zeggen' geen verschil maakt. Een man die seks wil hebben kan dit gewoon afdwingen, ook als zij 'nee' zegt. Dat gebeurt wanneer zij zich in een kwetsbare of onveilige positie bevindt en het enige dat een vrouw in Eritrea daarom kan doen is zorgen dat ze zich *niet* in een dergelijke positie terecht komt. Vrouwen beschermen zichzelf door niet alleen op pad te gaan en zich te allen tijden te omgeven met vriendinnen en familieleden.

Tijdens de dienstplicht of de Maetot kunnen meisjes geweld verwachten.⁷ Dit is één van de redenen waarom meisjes deze willen ontlopen (zie ook de notitie over de dienstplicht). Veel meisjes komen ongewenst zwanger terug en ouders kunnen hun dochters niet tegen het seksueel geweld beschermen, zij voelen zich compleet machteloos hierdoor. Volgens mensenrechtenorganisaties zoals Amnesty International is er in Eritrea

⁶ Algemeen Ambtsbericht Eritrea, Ministerie van Buitenlandse Zaken, p.38

⁷ Verplicht zomerkamp voor jongeren die nog niet in de 12th grade (laatste jaar middelbare school) zitten.

sprake van systematisch geweld tegen meisjes in het leger en zelfs van seksuele slavernij. In het krantartikel over Luwam Estifanos “the living hell of being a girl soldier in Eritrea” staat het volgende:

“..of the 14,000 people who graduated from Sawa camp in 2016, 48 percent were women who had experienced some form of gender-specific violation—including sexual enslavement, torture, and abuse.”

Om deze reden kiezen kunnen meiden voor een onvrijwillige ‘relatie’ kiezen om zo een mildere behandeling te krijgen

"There is normally one girl for every 16 or 17 men, and you all have to sleep in one room. During our training, we were careful not to get close to guys or be alone with them, but this can be hard to avoid. Unless you serve them—making food or coffee—you become a target. After our training, we heard of a lot of girls who got pregnant."

https://www.vice.com/en_au/article/8xxb3a/the-living-hell-of-being-a-girl-soldier-in-eritrea

11.2 Seksualiteit tijdens de vlucht

Mensen op de vlucht zijn kwetsbaar. Ze reizen in etappes en zijn voor elke etappe afhankelijk van andere mensen. Elk van deze etappes kost geld en hoewel het beschikken over geld de vlucht kan bespoedigen, heeft geld geen invloed op de veiligheid van de vluchtende persoon. In alle transitlanden -Soedan, Egypte en met name in Libië komt het voor dat vluchtelingen gevangen genomen worden, financieel worden uitgebuit, fysiek worden mishandeld en voor geld gemarteld worden. Soms worden mensen verkracht of zo vreselijk mishandeld dat ze zich

zorgen maken om hun reproductieve gezondheid en hun huwbaarheid.

Geweld tegen vrouwen én mannen

In Libië worden vrouwen door ISIS gebruikt als seksslaaf, als *human currency* of als beloning aan hun strijders. In onderstaand artikel wordt seksueel geweld tegen mannen in Libië besproken.

<https://www.theguardian.com/world/2017/nov/03/revealed-male-used-systematically-in-libya-as-instrument-of-war>. Seksueel geweld tegen mannen is een nog groter taboeonderwerp en daarom is daar weinig over bekend. Hoewel dit artikel niet specifiek over Eritrese vluchtelingen gaat, beschrijft het wel de aanwezigheid van seksueel geweld tegen mannen en daarom is het belangrijk om er wel rekening mee te houden. Seksueel geweld tegen mannen is vooral bedoeld om mannen te vernederen en ‘inactief’ te maken.

“Male rape is such a taboo in Arab societies that the abused generally feel too damaged to rejoin political, military or civic life.”

Impact van de reis op relaties

Naast gezondheidsklachten ondervinden vluchtelingen als gevolg van de vlucht ook een inbreuk op hun sociale leven en hun persoonlijke relaties: familierelaties en romantische relaties. Omdat vluchtelingen geen controle hebben over hun vlucht, kan de reis soms veel langer duren of anders verlopen dan gepland. Mensen raken elkaar daardoor kwijt of eindigen in verschillende landen en soms zelfs verschillende continenten.

Asielprocedures kunnen jarenlang duren en door gebrek aan vereiste documenten en financiële middelen kan het onmogelijk zijn voor familieleden of partners elkaar te bezoeken. Daarbij speelt ook dat vluchtelingen door het gevaar dat ze gelopen hebben en de grote kans op

sterfte die ze weerstaan hebben, steun bij een reisgenoot gezocht hebben, of als coping mechanisme geleerd hebben van dag tot dag te leven. Oude en nieuwe romantische relaties staan hierdoor onder grote druk. Zo kan het voorkomen dat iemand met een partner in Eritrea, ook een partner in Nederland heeft. Dit kan een reisgenoot zijn. Het kan ook voorkomen dat de ene partner van dag tot dag leeft terwijl de andere een lange termijn relatie wil aangaan. Dit kan zich uiten in wisselende, buitenechtelijke, onvrijwillige relaties en relaties met huiselijk geweld. Ook komen zwangerschappen al vroeg in een relatie voor.

Wat verder opvalt is dat relaties niet altijd gelijkwaardig zijn, maar er wel sprake kan zijn van wederkerigheid. Zo kan een meisje bereid zijn een relatie aan te gaan en voor de jongen te zorgen (koken, schoonmaken) en de jongen bereid zijn om het meisje wegwijs te maken in Nederland. Omdat zij verder niemand kent in Nederland en niet geleerd heeft om voor zichzelf op te komen, is het voor haar belangrijk om iemand te hebben die haar onder zijn hoede kan nemen (zie ook notitie over 'opgroeien in Eritrea').

“De gemeenschap vindt dat de vrouwen minder waard zijn dan de mannen. Een vrouw is altijd afhankelijk van haar man en dat heeft invloed op jonge Eritrese vrouwen die hier pas komen wonen. En sommige jongens maken hier gebruik van om een meisje te zoeken. Ze helpen bijvoorbeeld met boodschappen doen en ondersteunen ze financieel. In ruil daarvoor willen ze iets terug hebben. Als een jonge man een eigen woning heeft, wordt een vrouw vaak uitgenodigd om bij hem te komen logeren en tot rust te komen. Het versterkt de band tussen man en vrouw en de vrouw begeeft zich in een positieve

waar ze bescherming heeft maar ook afhankelijk blijft”.

Culturele mediator⁸

Er kan ook sprake zijn van een zekere behoefte onder meisjes (en misschien ook jongens) aan legitimiteit voor de positie waarin ze zich nu bevinden alsmede aan regie over hun leven. Je reist als jonge vrouw alleen, je bent geen maagd meer en je eer is geschonden: welke keuzes heb je nu? Hoe ga je hiermee om? Een verblijfsvergunning, een eigen woning, een partner en een kind geven weer perspectief. Je bent dan geen slachtoffer meer maar een moeder. Een volwassene die haar eigen keuzes maakt.

Het is belangrijk dat je als begeleider het gedrag van jongeren niet beoordeelt maar óók niet als 'normaal' beschouwd. Het is zeker niet de norm in Eritrea voor ongehuwde tieners om moeder te worden. Het is helpend als je hun gedrag ziet als een reactie op hun nieuwe omgeving en wat ze hebben meegemaakt. Jongeren proberen verder te gaan met hun leven door regie weer terug te winnen, hun eer waar mogelijk te herstellen maar ook vast te houden aan tradities. Het gebrek aan vertrouwen 'in de lange termijn', het gebrek aan ouderlijke toezicht, gebrek aan leiderschap in de gemeenschap en rolmodellen die jongeren kunnen bijstaan in het maken van keuzes maken het echter lastig. Als begeleider kan je jongeren helpen door aandacht te schenken aan de onderwerpen die ze bezighouden. Wat is een gezonde relatie, wat is een gelijkwaardige relatie, hoe zit ouderschap in Nederland eruit?

⁸ “Het Leven van een Eritrese vrouw in Nederland en het dagelijks leven in een AZC”, G. Yemane, 2016

11.3 Seksualiteit onder Eritrese amv's in Nederland

In Nederland wonen de meeste jongeren in groepen. Dit is fijn voor hen, omdat ze elkaar zo steun, bescherming en sociaal contact kunnen bieden. Maar het zorgt ook voor nieuwe problemen, bijvoorbeeld op het gebied van seksueel overschrijdend gedrag en seksueel misbruik.

Seksueel overschrijdend gedrag/seksueel misbruik in Nederland

Seksueel overschrijdend gedrag komt voor onder Eritrese amv's. In Nederland is seksualiteit zichtbaar aanwezig in de samenleving (bijvoorbeeld op tv of op straat) terwijl dat in Eritrea niet zo is. Dit creëert verwarring voor jongeren. Zij weten dan niet welk seksueel gedrag in Nederland geaccepteerd is en waar de grens ligt. Wat nét wel door de beugel kan en nét niet is soms context en cultuur afhankelijk en dus discutabel. Jongeren moeten in zulke gevallen de grenzen nog aanleren en daar kan begeleiding een rol in spelen. Daarbij moet er natuurlijk rekening mee gehouden worden dat jongeren door landen gereisd hebben waar grove schendingen van mensenrechten hebben plaatsgevonden en jongeren zelf getuige en/of slachtoffer geweest kunnen zijn van seksueel geweld. Bij jongeren kan daarom ook een behoefte zijn om te horen wat normaal of sociaal geaccepteerd gedrag is en wat niet en wat gezond en niet gezond gedrag is. Bij het behandelen van het onderwerp seksueel overschrijdend gedrag is het belangrijk om zowel aandacht te schenken aan weerbaarheid (hoe voorkom je dat je slachtoffer of dader wordt) als aan de mogelijke strafrechtelijke consequenties in Nederland wanneer je grenzen overschrijdt.

Weerbaarheid

In tegenstelling tot Eritrea wonen jongeren hier zelfstandig en zonder familie. Ze hebben een nieuwe levensstijl en omgeven zich met vrienden; vaak reis- en kerkgenoten. Hoewel ze enerzijds zelfstandiger zijn geworden, zijn ze tegelijkertijd ook kwetsbaarder geworden voor seksueel overschrijdend gedrag en misbruik. Bijvoorbeeld als meiden bezoek krijgen van vrienden, als ze laat terugreizen van Bijbelstudie, als ze naar een feest zijn geweest en getrakteerd zijn geweest. Om hun reputatie te beschermen en uit loyaliteit durven meisjes bij misbruik geen aangifte te doen. Ze weten soms ook simpelweg niet hoe ze zich tegen misbruik zouden moeten beschermen omdat ze hun bescherming – hun familie, hun cultuur, de structuur en orde, de gewoonten en routine waarmee ze bekend zijn- kwijt zijn geraakt.

Begeleiders zien verder ook dat er situaties zijn waarin meisjes zich gedwongen voelen mee te werken. Bijvoorbeeld, wanneer er 's nachts op hun deur geklopt wordt door jongens of mannen of wanneer ze verteld wordt dat ze naar een bepaalde plek zoals een station moeten komen. Naar vermoeden worden er dan seksuele contacten afgedwongen. Ook geheimhouding wordt afgedwongen. De meisjes durven er niet veel over te zeggen. Begeleiders zijn ook sexting, grooming situaties tegengekomen.

Ook jongens kunnen slachtoffer zijn van seksueel overschrijdend gedrag of seksueel misbruik in Nederland, maar daar is niet veel bekend over. Voor zover bekend ligt de zorg bij jongens met name bij het niet respecteren van grenzen. Jongens missen duidelijkheid hierover en dat maakt zowel meisjes als jongens kwetsbaar, echter op verschillende

manieren. Het versterken van weerbaarheid van jongeren zou daarom veel meer moeten bevatten dan leren 'nee' zeggen of 'nee' leren accepteren. Het gaat ook om het leren over en begrijpen van je rechten, de opties en mogelijkheden die je in Nederland hebt, hoe je daar gebruik van kunt maken, alsmede hoe je verantwoordelijk gesteld kunt worden en welke consequenties dat voor je kan hebben.

Strafrechtelijke maatregelen

Het komt regelmatig voor dat een Eritrese amv'er door een begeleider wordt aangesproken op het vertonen van seksueel overschrijdend gedrag. Wanneer een jongere niet goed begrijpt wat hij verkeerd doet of welke consequenties dit voor hem kan hebben dan kan hij hiermee doorgaan. Voorlichting wordt meestal in het Nederlands gegeven (soms met een Eritrese tolk) en is niet altijd effectief. Jongeren missen duidelijkheid. Wat een groot verschil kan maken is wanneer belangrijke onderwerpen als 'strafrechtelijke maatregelen' goed uitgelegd worden door *Eritrese* professionals of culturele mediators in samenwerking met Nederlandse professionals. Wanneer informatie *in eigen taal* overgebracht wordt, kan er duidelijkheid ontstaan. Verschillen en nuances worden beter begrepen, voorbeelden en oefeningen die gebruikt worden sluiten beter aan en er kan een betere aansluiting gemaakt worden bij de behoefte aan informatie bij de jongere. *“Wat zijn de verschillen tussen Eritrea en Nederland wat betreft rechten en plichten, wat is strafbaar en waarom, wanneer en hoe doe je aangifte, waarom zou je aangifte doen en wat zijn de consequenties hiervan voor jou als slachtoffer, wanneer wordt een strafrechtelijk onderzoek gedaan, hoe gebeurt dat, wat is de zedenpolitie, wat zijn de maatregelen voor*

de dader, waarom is dat ernstig, wat zijn de consequenties voor je verblijfsvergunning en je arbeidsperspectief?”.

Aangiftebereidheid

Omdat de tolerantie voor seksueel overschrijdend gedrag en seksueel misbruik binnen de Eritrese gemeenschap veel hoger ligt en de aangiftebereidheid lager, zou in de voorlichting vooral ook benadrukt moeten worden dat de grenzen voor seksueel overschrijdend gedrag voor zowel Nederlandse als Eritrese vrouwen gelden. De opvatting dat die grenzen niet voor Eritrese vrouwen en meisjes gelden, of dat ze 'toch geen actie' zullen ondernemen zou bediscussieerd moeten worden. Het betrekken van rolmodellen en waargebeurde verhalen (Eritrese vrouwen en vrouwen uit vergelijkbare culturen die voor zichzelf opkomen) kan overtuigend werken.

Het gebruik van voorbehoedsmiddelen: taboes, onderhandelingsposities, privacy, financiële en religieuze factoren

Het gebruik van voorbehoedsmiddelen onder Eritrese amv's is zorgelijk om meerdere redenen. Soa's en voorbehoedsmiddelen zijn taboeonderwerpen. Eritrese jongeren zullen dan ook niet zo snel praten of vragen stellen over soa's, daaraan gerelateerde klachten en voorbehoedsmiddelen. Vanuit Eritrea hebben ze sowieso niet veel kennis meegekregen en hierdoor zijn er allerlei misvattingen. Het vermoeden bestaat dan ook dat zij voorbehoedsmiddelen vaak verkeerd gebruiken en symptomen niet herkennen of te laat actie ondernemen. Daarbij moet er rekening mee gehouden worden dat zij een grotere kans op infecties kunnen lopen doordat zij geclusterd leven (seksuele contacten

vinden naar vermoeden met name tussen jongeren plaats en mindere mate met mensen buiten de eigen kring). Gender ongelijkheid is ook een reden. Meisjes zullen niet snel condooms kopen (ze moeten hun reputatie hooghouden) en ze zijn ook niet in staat om in gelijkwaardige positie te onderhandelen over het gebruik van een voorbehoedsmiddel. Wanneer een jongen deze niet bij zich heeft, of wil gebruiken, dan hebben ze als resultaat onveilige seks. Ook al zijn ze dan mogelijk wel beschermd tegen zwangerschap (door de prikpil die ze vaak bij de vlucht hebben gekregen), zijn er nog steeds risico's op soa's.⁹ Daarnaast komt het voor dat jongens meisjes verbieden hun relatie bekend te maken en/ of voorbehoedsmiddelen te gebruiken.

Voorbehoedsmiddelen kosten bovendien ook geld en Eritrese jongeren staan al zwaar onder druk om geld te besparen en geven dit liever niet uit. Verder speelt ook de kerk een rol in de besluitvorming van jongeren om wel of geen voorbehoedsmiddelen te gebruiken. We weten van jongeren dat geestelijke leiders het gebruik van voorbehoedsmiddelen afkeuren. In sommige gevallen keuren ze ook het innemen vaccinaties af en moedigen ze bredere wantrouwen aan tegenover westerse medische hulpverlening. Het anticonceptie beleid van de Eritrese-orthodoxe Tewahedo-kerk verschilt hierin niet met die van de Katholieke kerk. En de bezwaren tegen vaccinaties komen ook in Nederlandse minderheidsgroeperingen zoals bij de reformatorische gezindte voor. Ook in die gemeenschappen ervaren jongeren druk van geestelijke leiders en peer-pressure

(jongeren weten veel over elkaar en houden elkaar in de gaten). Hierin verschilt de Eritrese orthodoxe kerk niet. Het verschil ligt meer in de kwetsbare positie van Eritrese amv's: ze zijn hier zonder ouders, zijn vaak laaggeletterd en laaggeschoold én ze leven in een nieuwe omgeving waar ze behalve taalbarrière ook een grote afstand ervaren tot de maatschappij. Die kwetsbaarheid maakt het beïnvloeden van hun besluitvorming makkelijker. Als begeleider heb je misschien minder invloed op een jongere dan een geestelijke leider, maar je kan nog wel een rol spelen in zijn besluitvormingsproces als je laat zien dat je hem wilt helpen bij het realiseren van zijn drijfveren. Je laat zien dat je zijn keuzes respecteert en het beste met hem voor hebt. Je richt je op het ondersteunen van zijn kennis en ontwikkelen van vaardigheden. Je stelt je daarbij betrouwbaar op en biedt continuïteit.

Idealen: huwelijk en familie eer

Priesters prediken in de kerk dat jongeren moeten trouwen en een gezin moeten stichten. Dit is ook het meest nobele wat een jonge vrouw in Eritrea kan doen. Daar zal een vrouw alleen trouwen met de toestemming van ouders. Een getrouwde vrouw geeft in dat geval status aan de familie. Ze valt niet meer onder de verantwoordelijkheid van haar vader, maar van haar man en zijn familie. Op het platteland trouwen meisjes daar al op jonge leeftijd. Het is dan ook niet verassend dat Eritrese amv's van 15 jaar ook in Nederland plannen maken om gezinnen te stichten. Alle jongeren zijn na aankomst in Nederland op zoek naar een (nieuw) doel in hun leven. De kleine kans op hereniging met hun familie kan de behoefte aan een eigen gezin verder vergroten. De huwelijken vinden doorgaans plaats in de kerk zonder wettelijk geregistreerd te zijn. Dat is

⁹ Van ver gekomen. Een verkenning naar het welzijn en de gezondheid van Eritrese vluchtelingen, Pharos, 2016

Waar ligt de kwetsbaarheid van Eritrese jongeren?

Verschillende factoren tezamen creëren kwetsbaarheid. Hou rekening met de volgende:

De culturele achtergrond: Eritrese normen en waarden liggen ten grondslag aan de drijfveren van jongeren. Ze helpen verklaren wat en waarom jongeren iets doen, maar ook voor hoe ze omgaan met problemen en taboe onderwerpen. Er is angst voor repercussie, eerverlies en uitsluiting. Dit belemmert jongeren om te praten over negatieve ervaringen of actie te ondernemen.

De financiële afhankelijkheidspositie: Eritrese amv's zijn continu op zoek naar geld om hun families in zeer gevaarlijke situaties in veiligheid te brengen. Dit is algemeen bekend en maakt ze kwetsbaar voor uitbuiting.

Gender ongelijkheid: Eritrese meisjes zijn binnen de groep niet gelijkwaardig aan jongens en kunnen niet onderhandelen over seks (nee zeggen, condoom gebruiken) en hebben daardoor geen controle over hun gezondheid en veiligheid (soa's, zwangerschap).

De zwakke kennispositie: veel Eritrese amv's zijn laaggeschoold en andersgeletterd, en weten onvoldoende over (seksuele) gezondheid en bijvoorbeeld digitale veiligheid. Dit in combinatie met niet wegwijz zijn in Nederland en een slecht toekomstperspectief (niet weten welke hulp er mogelijk is, welke opleidingsmogelijkheden en beroepsperspectief er zijn) draagt bij aan het handelen uit onzekerheid en het hebben van een korte termijn perspectief.

De emotionele afhankelijkheidspositie: Eritrese amv's hebben schokkende gebeurtenissen achter de rug en staan ook in Nederland onder grote druk. In de afwezigheid van familie leunen ze sterk op hun religieuze leiders, die niet altijd morele leiderschap tonen. Hun interpretatie van geloofsovertuigingen wijst anticonceptie af en vergroot de afstand naar hulpverlening.

namelijk ook hoe het in Eritrea gebeurt; daar worden (zeker op het platteland) huwelijken niet geregistreerd. Jongeren voelen die noodzaak hier dus ook niet. Financiële afwegingen en advies van anderen kunnen hierbij ook meespelen.

Zwangerschap

Er zijn zorgen over het aantal zwangerschappen en de weerbaarheid van meisjes. Begeleiders vragen zich af of de zwangerschappen gewild en gepland zijn? Het is goed mogelijk dat een zwangerschap het gevolg is van onvrijwillige of onveilige seks en in beide situaties speelt de ongelijkwaardige positie van Eritrese meisjes een grote rol.

Anderzijds, kan het ook zo overkomen. Als een meisje zwanger wordt en haar partner niet bekend is bij begeleiders, dan lijkt het soms alsof dit niet gepland was, maar het tegendeel kan waar zijn. In een eerdere paragraaf is al uitgelegd waarom jongeren soms gehaast een relatie aangaan en kinderen krijgen. Wat hierbij nog meer kan spelen is de status die ze binnen de groep krijgen als ze vervolgens zelfstandig mogen wonen. Het meisjes heeft haar beslissing mogelijk niet willen bespreken met de begeleiding. Waarom dat zo is, komt goed naar voren in het citaat hieronder:

“Meisjes willen héél graag een vriend hebben, het geeft ze een status. En ze

hunkeren naar liefde. Wie geen vriend heeft is 'Fara' (boer, 'van het platteland zijn'). Meisjes hopen als ze zwanger raken, bij de vriend te kunnen wonen en sneller zelfstandig te zijn. Meerdere jongeren vinden het niet fijn om op woongroepen te wonen. Deze jongeren geven vaak aan dat ze zich opgesloten voelen. Bij hun vrienden die wel op zichzelf wonen zien ze dat het ook anders kan, dat ze ook zelf de baas zouden kunnen zijn over hun eigen huis."
Cultureel mediator¹⁰

Hier wordt verwezen naar de sterke behoefte aan liefde, warmte en erkenning, alsmede de behoefte aan autonomie en privacy.

"Jonge mannen halen meisjes soms over om zwanger te raken omdat ze een meisje aan zich willen binden, maar blijven niet altijd trouw aan het meisje. Ook nemen ze hun vaderschapsrol niet altijd op zich. Ze kunnen weigeren het kind te erkennen, met moeder samen te wonen en alimentatie te betalen. Meisjes realiseren zich soms te laat waar ze aan zijn begonnen. In Eritrea zou de man door beide families 'gedwongen' worden zijn verantwoordelijkheid te nemen. Hij zou gewoon met het meisje (moeten) trouwen." Hier staat het meisje er alleen voor, en draagt zij meestal alle financiële en kosten.

Cultureel mediator¹¹

Erkenning van het kind

Als het kind eenmaal geboren is, zal een Eritrese vrouw (ongeacht of ze een vaste relatie hebben of niet) verwachten dat de

vader zijn kind zal erkennen. Erkenning van het kind (en de doop van het kind) is net zo, of zelfs belangrijker dan het hebben van een gehuwde status. Een kind dat niet de naam van de vader draagt, brengt dan ook grote schande voor de vrouw en haar familie. Dat zou betekenen dat het kind een bastaard is en de moeder zal respect verliezen. Er zal over haar geroddeld worden, ze kan van haar gemeenschap buitengesloten worden en andere problemen hierdoor ervaren. Zulke situaties creëren veel stress en kunnen de afhankelijkheidspositie van de vrouw ten opzichte van de man juist vergroten: in ruil voor erkenning kunnen ze huiselijk geweld en (financiële, seksuele, emotionele) misbruik tolereren. Het kan dus voorkomen dat een vrouw zich niet wil binden aan een man en dat zij na een zwangerschap zich toch verplicht voelt om te trouwen.

Privacy

Wanneer meisjes op de woongroep hun zwangerschap geheimhouden, kan dat de nodige spanningen met zich meebrengen. Bijvoorbeeld als er met urgentie naar geschikte huisvesting voor moeder en aankomend kind gezocht moet worden. Begeleiders vragen zich soms af waarom jongeren het niet eerder vertellen dat ze een relatie hebben of zwanger raken. Hier kunnen meerdere redenen voor zijn. Dat kan komen omdat ze niet zeker zijn van hun relatie. In de Eritrese gemeenschap is het als vrouw zijnde belangrijk dat je je naam hooghoudt als je een geschikte huwelijkspartner wil vinden; je wilt niet dat er over je geroddeld wordt dat je een vriend hebt. Als iemand het vraagt, ontken je het. Pas als je goedkeuring hebt van beide families, zul je het bekend maken. Anders loop je het risico afgewezen te worden.

¹⁰ "Indrukken van culturele mediators over de situatie van minderjarige meisjes van Eritrese afkomst", B. Teklemariam en G. Yemane, 2016

¹¹ Feedback op notities door B. Teklemariam, april 2018

“Geheimhouding en liegen over (seksuele) relaties herkennen we uit de Eritrese gemeenschap omdat meisjes hun naam hoog moeten houden. Meisjes en vrouwen zwijgen over relaties, tenzij het ‘officieel’ is en zullen ontkennen als ze erop aangesproken worden. Dit levert spanning op en heeft vaak consequenties: de ene leugen lokt het andere uit.”

Cultureel mediator¹²

Het zwijgen over zwangerschap is ook iets cultuurgebonden. Het is in Eritrea gewoonlijk om te zwijgen over een zwangerschap. In Nederland zullen de meeste vrouwen het na 3 maanden bekend maken, in Eritrea kan dit veel later zijn, pas als het goed zichtbaar is. Een andere mogelijke reden waarom jongeren niet over privé zaken willen praten met de begeleiding, is omdat ze geloven dat begeleiders het toch niet ‘begrijpen’ en hun keuzes niet zullen goedkeuren. Ze kunnen het gevoel hebben dat ze begeleiders, net als hun ouders, teleurstellen. Tegelijkertijd speelt ook sterk de behoefte aan autonomie. Jongeren zien zichzelf als volwassene. In de kerk worden ze ook als volwassen gezien en als volwaardig persoon behandeld. Jongens en meisjes beslissen zelf wanneer ze een relatie aangaan, ze maken hun eigen partnerkeuze, ze maken ook meer gebruik van drank en andere vrijheden waar ze niet mee hebben leren omgaan. Op de opvanglocaties wordt bepaald gedrag niet getolereerd en worden jongeren op regels gewezen. Zij kunnen dat ervaren als beperking van hun autonomie én privacy. Bijvoorbeeld als begeleiders ouders op de hoogte willen stellen. Jongeren willen ouders beschermen en juist geen gesprekken

¹² “Indrukken van culturele mediators over de situatie van minderjarige meisjes van Eritrese afkomst”, B. Teklemariam en G. Yemane, 2016

hierover of alleen onder hun regie. Door niet te vertellen over privé zaken, proberen ze hun privé domein te beschermen en regie te houden. Tegelijkertijd zie je als begeleider dat er zaken zijn waar de jongeren nog te weinig vanaf weten of tegen aan lopen. Het vinden van balans tussen het stimuleren van de ontwikkeling van een jongere en het respecteren van de behoefte aan regie is essentieel.

Abortus

Bij aankomst in Nederland kunnen meisjes die onderweg verkracht zijn, kiezen voor een abortus. Wanneer een meisje zwanger raakt uit een vrijwillige relatie kan dit ingewikkelder liggen. Meisjes die een abortus overwegen durven het soms niet door te voeren. Zij vinden het belangrijk dat niemand van de zwangerschap af weet. Wanneer dit wel bekend raakt, kunnen ze uit angst voor het stigma rondom abortus toch besluiten het kind te houden. Het is belangrijk dat je als begeleider betrouwbaar opstelt en de privacy van een jongere waarborgt.

Posttraumatische klachten

Het is belangrijk om de klachten van jongeren serieus te nemen, ook wanneer het gaat om kleine lichamelijke klachten. Sommige Eritreeërs vinden het lastig om hun klachten te verwoorden. Daarnaast vertalen veel van hen psychische problemen naar lichamelijke problemen. Hier praten ze namelijk makkelijker over. Iets simpels als buikpijn zou dus kunnen wijzen op iets veel ernstiger. Voor meer informatie hierover kan je de pedagogische visie en de Toolkit lezen. ¹³

¹³ Zie 1) Schippers, M. (2017) Kinderen, gevlucht en alleen, een interculturele visie op de begeleiding van alleenstaande gevluchte kinderen. Zie 2) De Toolkit: de begeleiding van Eritrese alleenstaande minderjarigen in Nederland, Arq en Nidos, 2017

Sociale steun, uitsluiting en schending van eer

Een vrouw wiens eer geschonden is door seksueel geweld, zou in Eritrea geen huwelijksaanbod krijgen (families zouden haar als bruid afwijzen) en ze zou misschien alleen met haar verkrachter kunnen trouwen. Mannen verliezen hun reputatie van 'beschermers van de vrouwelijke eer.' De wij-cultuur die jongeren meekrijgen in hun opvoeding zorgt aan de ene kant voor veel steun, maar aan de andere kant ook voor angst voor eerverlies en uitsluiting.¹⁴ De behoefte om ergens bij te horen is zo groot, dat ook jongeren die hun respect binnen de groep verloren hebben of gepest worden, met de groep blijven omgaan. Alles is beter dan helemaal buitengesloten raken. Ook met elkaar zullen jongeren hun persoonlijke problemen daarom niet zo snel bespreken.

Wanneer jongeren onderweg in de prostitutie gewerkt en wanneer seksueel geweld op systematische wijze plaatsvindt in het bijzijn van andere mensen, dan is geheimhouding binnen de eigen gemeenschap vaak niet meer mogelijk. Iedereen weet ervan. Over meiden die een slechte reputatie hebben worden er binnen de groep grappen gemaakt. Dit zijn seksistische en denigrerende grappen, waar ook andere meiden aan mee kunnen doen. Met mensen buiten de groep zal er slechts in verdeckte termen over gepraat worden. Het gedrag en de keuzes van jongens en meisjes, moet dan ook vooral vanuit deze context begrepen worden. Zo vertelden twee zwangere amv's een culturele mediator dat ze op school gepest worden door andere Eritrese jongeren. Ze werden voor hoeren uitgemaakt. Ze waren zichtbaar gekwetst, maar toch bleven ze

met de groep socialiseren uit angst voor isolatie.

Openheid

Geheimhouding is een coping mechanisme voor veel jongeren maar kan ook tegen de jongere werken. Een jongere die last had van bezetenheid vertelde een cultureel mediator dat ze een hartsvriend(in) heeft die voor haar de enige persoon is bij wie ze zich echt veilig voelt en met wie ze haar problemen durfde te delen. Haar hartsvriendin woonde helaas op een andere locatie en daarom wilde zij verhuizen. Wanneer jongeren een dergelijk verzoek maken vertellen niet altijd de achterliggende redenen en bestaat de kans dat hun verzoek niet wordt ingewilligd. **Jongeren realiseren niet voldoende dat openheid ook in hun voordeel kan werken.** Daar is goed contact voor nodig.

Signalen van prostitutie en mensenhandel

Soms zijn er vermoedens dat jongeren in Nederland slachtoffer zijn van prostitutie en mensenhandel. Naar vermoeden komt het ook voor dat jongeren in ruil voor de betaling van hun reis beloftes hebben gemaakt om een seksuele relatie of huwelijk aan te gaan met iemand in Nederland. Wanneer je dit vermoedt is het belangrijk contact op te nemen met een gedragswetenschapper en de veiligheid van de jongere zeker te stellen. Een onderzoek heeft grote impact op het leven van een jongere; het doet inbreuk op zijn privacy en het interrumpeert zijn leven. Wees daarom vooral ook kritisch naar de signalen om er zeker van te zijn dat je deze niet verkeerd interpreteert. Uit de praktijk blijkt dat gedrag dat vrij normaal is voor Eritrese jongeren, verkeerd geïnterpreteerd kan worden in Nederland. Enkele voorbeelden zijn hieronder genoemd:

¹⁴ Zie ook de notitie 'Opgroeien in Eritrea.'

- Bij elkaar op de kamer slapen. Zowel jongens als meiden logeren vaak lang en veel bij elkaar. Vaak hebben ze last van nachtmerries en terugkomende herinneringen, waardoor ze lang wakker liggen. In Eritrea is het vrij gewoon dat iemand geen eigen bed heeft en een hele eigen kamer komt nog minder vaak voor. Alleen op een kamer slapen is dus nieuw voor hen. Samen slapen zou hen steun kunnen bieden. Dat geldt voor jongens en meisjes. Wees hier flexibel in en interpreteer samen slapen niet te snel als (homo)seksuele activiteit.
- Het gebruik van elkaars (dure) spullen, zoals telefoons, computers, geld en gouden sieraden. Het lenen van dure spullen van elkaar is vrij normaal in Eritrea. Als een jongere opeens dure sieraden heeft, dan kan dit gewoon geleend zijn.
- Het delen of juist niet delen van informatie met begeleiders of vrienden en familie. Het niet delen van informatie, bijvoorbeeld dat je een weekend ergens gaat logeren, kan een jongere een gevoel van zelfbeschikking geven en dit kan fijn zijn voor de jongeren. Vergeet niet dat andere jongeren ook niet alles aan volwassenen anderen vertellen.
- Zorgen om prostitutie. Wanneer op een opvanglocatie een groep veel met Bijbelstudie bezig is, maar één jongere gedrag vertoont dat door de groep als 'niet wenselijk' beschouwd wordt, bijvoorbeeld omdat ze een vriendje heeft en uitdagend gekleed gaat naar buiten gaat, dan kan dat snel tot een verkeerde reputatie leiden. Het is belangrijk om rekening te houden met peer-pressure en sociale uitsluiting.
- Depressief zijn, thuis op bed willen blijven liggen en niet mee kunnen komen. Vaak hebben amv's veel meegemaakt, dit kan ze op allerlei verschillende manieren beïnvloeden. Depressiviteit en het niet mee kunnen komen op wat voor manier

dan ook is heel serieus, maar hoeft niet te wijzen op andere problemen.

11.4 Seksuele voorlichting

Wanneer er seksuele voorlichting gegeven wordt, verwacht men soms al op kort termijn resultaten te zien. Begeleiders zeggen weleens:

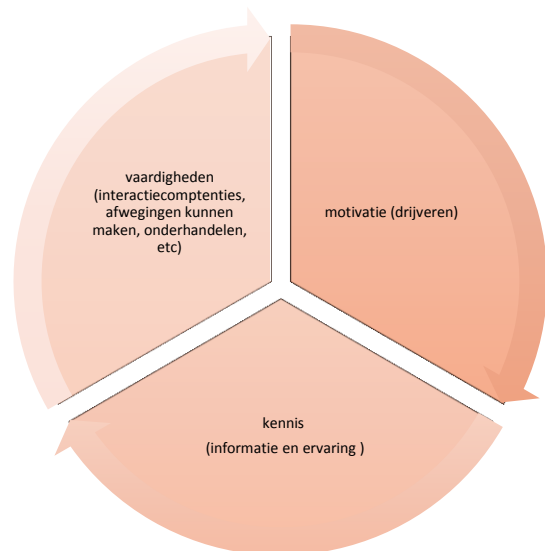
“Wij hebben aan alle jongeren op de locatie seksuele voorlichting gegeven maar toch raken de meiden zwanger”.

Het beïnvloeden van keuzes omtrent anticonceptie, relaties en zwangerschappen is geen makkelijke taak. Je hebt het dan over gedragsverandering. Het overdragen van informatie en kennis (keuzeondersteuning) is één stap dichterbij de gewenste gedragsverandering, maar dit is niet voldoende. Er is nog veel meer nodig. Het vraagt ook om praktische vaardigheden en verandering van houding en attitude (op persoonlijk niveau en in de gemeenschap) en dit is moeilijker om te beïnvloeden. Verder speelt de onderhandelingspositie van een persoon ook een rol. Onderzoek naar gedragsverandering toont aan dat het beïnvloeden van gedrag lastig is; in een interculturele setting kan door taal- en cultuurbarrières de uitdaging nog groter zijn:

- Hoe weet je zeker of iemand de informatie begrepen heeft?
- Wat zijn de heersende opvattingen en normen en waarden die het gedrag van individuen in deze groep beïnvloeden?
- Wat zijn de beweegredenen en drijfveren van iemand?
- Welke afwegingen maken zij en welke factoren spelen daarbij een rol?

- Hoe is de onderhandelingspositie van een individu, welke keuzevrijheid ligt er?

Om gedrag te kunnen beïnvloeden is daarom gedegen kennis van een groep en de context noodzakelijk en op basis hiervan kan een meer structurele en integrale aanpak opgezet worden die gericht is op: keuzeondersteuning, vaardigheden (waaronder het kunnen onderhandelen) motivatie en houding.

Tip: Hoe bevorder je de gezondheid van Eritrese amv's?

Keuzeondersteuning bieden

Je pakt seksuele voorlichting breed aan, dat wil zeggen je beperkt je niet tot het onderwerp seks. Je biedt een breder en structureler informatie- en educatieprogramma met aandacht voor seks en gezondheid, ouderschap, religie, financiën, integratie en veiligheid. Je geeft feiten, bespreekt gezondheidsrisico's, strafrechtelijke maatregelen, financiële overwegingen en licht dit toe met bijvoorbeeld waargebeurde verhalen.

Vaardigheden versterken

Je versterkt niet alleen de kennispositie van jongeren, maar ook hun keuzevrijheid en handelingsperspectief. Je helpt jongeren inzicht en vaardigheden ontwikkelen zoals het kunnen inschatten van risico's, het beïnvloeden van je leefomgeving, het kiezen van je netwerk, grenzen herkennen bij je zelf en een ander, het uitdrukken van gevoelens en wensen, frustraties en ontevredenheid, 'nee zeggen', interactie vaardigheden, zelfstandig informatie opzoeken. Je onderneemt ook acties die de directe en indirecte veiligheid vergroten zoals het scheiden van woongroepen van jongens en meisjes.

Motivatie vergroten

Jongeren kunnen meer te weten zijn gekomen over gezondheid en seksualiteit en hoe ze zichzelf kunnen beschermen. Dat wil nog niet zeggen dat er bijvoorbeeld minder tienerzwangerschappen zullen zijn. Factoren die van invloed zijn op de besluitvorming van jongeren en de keuzes die ze uiteindelijk maken zijn onder meer: Hoe jongeren zich voelen, hoe ze denken over hun huidige situatie en hun toekomst, welk zelfbeeld ze hebben, wat vrienden denken en vinden, wat ouders verwachten, wat er zich afspeelt in hun netwerk, hoe ze denken over man-vrouw gelijkwaardigheid, hoe andere invloedrijke mensen (zoals een leraar) over hen denken, waar jongeren in geloven en als ideaal nastreven, hoe ze hun kansen inschatten. Gedragsverandering vraagt dan ook een goede voorbereiding, een integrale aanpak (samenwerking met school, gezondheidsinstanties) en een lange adem. Je biedt alternatieven voor onveilig gedrag of coping mechanismen, maar helpt tegelijkertijd de jongere zijn drijfveren te realiseren. Je kent de drijfveren van de jongere en weet voor welke alternatieven de jongeren open staan. Dit doe je door dicht bij de cultuur, de leefwereld en doelen van de jongere te blijven en in te spelen op zijn beweegredenen

11.5 Veel gestelde vragen en tips voor de begeleiding

- *Hoe vaak zou ik seksuele voorlichting moeten geven?* Heel vaak, maar doe dit op verschillende manieren. Jongeren kunnen het vervelend en beschamend vinden om er altijd zo direct over te praten. Zorg ervoor dat het onderwerp niet beperkt blijft tot voorlichtingssessies of gesprekken over seks alleen, versterk ook de weerbaarheid van de jongeren. Laat de jongeren zien waar informatie te vinden is. Op die manier kan de jongere ook op eigen tempo informatie zoeken die voor hem relevant is.
- *Wanneer begin ik met activiteiten gericht op seksuele weerbaarheid?* Wacht niet totdat de signalen (lichamelijke klachten, wervend gedrag, zwangerschappen, etc) zich voordoen. Veel jongeren hebben geweld ervaren tijdens de reis. Daar komt nog bij dat bijna alle Eritrese jongeren extreme zorgen om hun familie hebben en onder financiële druk staan wat ze kwetsbaar maakt. Begin daarom direct al met het bouwen van hun kennis over seksualiteit, gezondheid, veiligheid en integratie en toon alternatieve wegen.
- *Hoe weet ik wat een jongere al weet?* Laat je leiden door vragen van jongeren, hou rekening met de voorkennis van jongeren, maar vooral ook met mythes en misverstanden (klopt het wat ze zeggen, begrijpen ze het ook?). Pharos en Rutgers adviseren om te beginnen met basisschoolmateriaal.
- *Hoe ga ik om met de culturele verschillen?* Stel gelijkwaardigheid en interesse voorop. Vertel amv's over Nederlandse normen en waarden rondom seks en relaties en toon ook interesse in de Eritrese normen en waarden. Het gaat om het uitwisselen van ervaringen en cultuur en het samen ontdekken van verschillen én overeenkomsten en bespreken hoe je daar mee om kunt gaan zonder waardeoordelen. Wanneer er een open en veilige sfeer is zullen jongeren eerder bereid zijn vragen te stellen en te luisteren naar begeleiders. Geef hen niet het gevoel dat ze ideeën opgelegd krijgen of dat de verschillen onoverbrugbaar zijn. Dit zou het gevoel heel ver van de Nederlandse samenleving te staan alleen vergroten.
- *Hoe ga ik om met de geslotenheid van de groep?* Eritrese jongeren zijn niet zo gesloten als het lijkt. Er zijn begeleiders die goed contact kunnen leggen en het vertrouwen van jongeren winnen. Wat hierin belangrijk is, is betrouwbaarheid, consistentie, oprechte interesse, respect, aandacht voor wat belangrijk is voor de jongere en veel geduld. Heb je een goede sfeer op de opvanglocatie, en goed contact met de jongeren en wil je het onderwerp seksualiteit aansnijden, dan kunnen de volgende tips je hierbij verder helpen.
1) Maak gebruik van een ijsbreker om nieuwsgierigheid en aandacht te wekken en van humor om de spanning te breken. Een voorbeeld is een demonstratie tampons. Een Eritrese trainer van Beyond Borders vertelde dat de meiden in een workshop over seks een ongeïnteresseerde houding hadden. Toevallig had ze een tampon bij zich en toen ze die uit haar broekzak haalde kwamen ze allemaal om haar heen staan en begonnen ze

vragen te stellen. 2) Het vertellen van een waargebeurd verhaal kan een eye-opener zijn. “Ik ken een Eritrees meisje dat onvruchtbaar is geworden nadat ze te lang met een onbehandelde soa heeft gelopen”. 3) Verder is bij Eritreeërs ook erg belangrijk dat je laat zien dat op de hoogte bent van de moeilijke omstandigheden in Eritrea, onderweg en hier in Nederland. Zo verlaag je drempel om in gesprek te gaan. Je vraagt dan bijvoorbeeld niet ‘heb je last van menstruatieklachten?’ want dat is nieuwsgierig zijn, maar je kan bijvoorbeeld zeggen ‘veel meiden hebben na de prikpil nog erg lang last van menstruatieklachten. Ze maken zich zorgen om hun gezondheid. Ik zal je een website laten zien waar je veel antwoorden kunt vinden op vragen. Als je iets niet begrijpt, dan kan ik het met je lezen.’ 4) Overweeg om in de derde persoon te praten. Voor veel jongeren is dit makkelijker dan het bespreken van persoonlijke problemen of situaties.

- *Welke onderwerpen zouden aan bod moeten komen?* Veel jongeren voelen zich machteloos, er zijn hen namelijk veel dingen overkomen waar ze geen controle over hadden. Het zou daarom goed zijn als er aandacht is voor het ontwikkelen van kennis (keuzeondersteuning), het ontwikkelen van vaardigheden en het motiveren van jongeren (houding) om hun gevoel van regie te vergroten.

“Je begint niet zomaar over seksualiteit te praten, maar is er altijd een omtrekkende beweging nodig. Daarom maken we een combinatie met andere onderwerpen over integratie. Het aanbod moet zijn over algemene integratie, over gezondheid, over seksualiteit van vrouwen en mannen: wil je meer informatie over hoe je jezelf kunt beschermen, over ja en nee zeggen? En dan geef je een stukje voorlichting. Ook over de gezinslocatie, over hoe gaan ze met internet om. Alles gaat nu via internet ... Dus eerst bepaalde onderwerpen behandelen, en daarna pas uitkomen op een gesprek over seksualiteit.”¹⁵

- *Hoe ga ik om met een sceptische houding van jongeren?* Binnen de Eritrese gemeenschap wordt in sommige religieuze kringen tegen het gebruik van anticonceptie en bijvoorbeeld vaccinaties gepleit en wantrouwen ten opzichte van (medische) hulpverlening opgeroepen. Religieuze leiders hebben veel gezag over jongeren en het zal niet makkelijk zijn om hiertegen in te gaan. Belangrijk is om betrouwbaar te zijn, continuïteit te bieden en te laten zien dat je het beste met de jongere voor hebt. Je richt je op zijn ontwikkeling en het vergroten van zijn handelingsperspectief (aandacht voor kennis en vaardigheden in plaats van nadruk op keuzes alleen). Daarmee geef je hem respect en regie over zijn leven op basis van geïnformeerde en weloverwogen keuzes.
- *Hoe kan ik informatie overdragen?* Geef voorlichting op verschillende manieren want niet elke vorm werkt voor ieder individu: discussie, rollenspel, links op internet, tv/film,

¹⁵ Van ver gekomen. Een verkenning naar het welzijn en de gezondheid van Eritrese vluchtelingen, Pharos, 2016

gesprekken, spelletjes, filmpjes, theater (theater is ook populair in de Eritrese gemeenschap). Houd rekening met gevarieerde methodes zoals grotere en kleinere groepsgesprekken, afstemmen geslacht jeugdbeschermer- pupil, case study, do's and don'ts, humor.¹⁶ Jongeren zullen zich over het algemeen meer op hun gemak voelen in een kleinere groep met een informele sfeer. Bijvoorbeeld in de woonruimte op de bank.

“Bij het geven van voorlichting het gebruiken van een anticonceptiekoffer waarbij amv's zelf uit mogen kiezen waar ze graag meer over willen weten. Dit houdt het interactief en laagdrempelig. Respecteer ook hun grenzen als ze laten weten dat ze iets echt niet willen; wanneer ze bijvoorbeeld geen condoom om een banaan willen doen, stel dan voor het zelf te doen en het zo aan ze te laten zien. Praat bijvoorbeeld onder het afwassen of tijdens andere dagelijkse dingetjes over onderwerpen die wat lastiger kunnen zijn om over te praten, zoals bijvoorbeeld seksuele voorlichting of ongewenst gedrag. Op die manier is zo'n gesprek laagdrempeliger en kun je ook makkelijk overgaan op een ander onderwerp als je weerstand voelt van de pupil”. Tip van een AMV-medewerker

- **Kan ik jongeren vragen stellen over hun mogelijke ervaringen onderweg?** Bestook de jongere niet met vragen en dwing ze niet tot gesprekken die ze niet willen. Het is vooral belangrijk dat de jongeren zelf de regie hebben over de situatie, en dat jij hun helpt antwoorden te vinden op vragen waar ze mee zitten. Dat kan soms betekenen dat ze niet met jou in gesprek gaan, maar wel blij zijn met de hulp die jij hun geeft in bijvoorbeeld het vinden van informatie online of het maken van een afspraak met een hulpverlener. Er is inmiddels veel bekend over de situatie in Eritrea en de gevaren onderweg. Het helpt om de jongeren te laten zien dat je weet wat er gebeurd kan zijn. Het tonen van empathie en kennis kan helpen de drempel tot een gesprek te verlagen. Waak er daarbij wel voor dat je jongeren niet in een slachtofferrol ziet en zet, want dan kun je onbedoeld hun behoefte aan zelfstandigheid en regie ondermijnen.
- **Wie kan nog meer een rol spelen in seksuele voorlichting?** Bij voorlichting gaat het om informeren en keuzeondersteuning geven. Begeleiders hebben misschien goed zicht op wat een jongere nodig heeft, maar een jongere staat soms meer open voor informatie en advies van zijn eigen netwerk: vrienden, familie, de kerk of moskee en school. Vraag de school om een actieve rol te spelen in het bevorderen van de gezondheid van jongeren. Dit kan bijvoorbeeld heel goed in het kader van gesprekken over veiligheid, beroepsperspectief en integratie.
- **Hoe kan ik de veiligheid op de groep verbeteren?** Wanneer je als jeugdbeschermer in een persoonlijk gesprek vragen wilt stellen, probeer dan directe en makkelijke vragen te

¹⁶ Kok, M (2015), adviesrapport “Bespreekbaarheid van seksualiteit en de toepassing van het Risicotaxatie Instrument Seksueel Grensoverschrijdend Gedrag bij alleenstaande minderjarige vluchtelingen door Nidos”

stellen. Vraag bijvoorbeeld of ze zich veilig voelen op de locatie waar ze wonen en wat ze graag anders zouden willen zien. Stel gedragsregels samen met jongeren op en hang deze bijvoorbeeld in de gedeelde ruimte. Dit kan jongens en meisjes helpen te uiten wat ze eerder misschien niet durfden te zeggen. Je kan ook een anonieme box te plaatsen voor vragen, klachten en suggesties. Het bieden van anonimiteit en privacy is erg belangrijk bij dit soort onderwerpen.

- ***Wat kan ik van jongeren verwachten?*** Natuurlijk zijn jongeren nieuwsgierig naar seks, maar ze kunnen er moeite mee hebben om het onderwerp in een groep en/of op een openlijk wijze te bespreken uit schaamte en verlegenheid, onbekendheid met het onderwerp of juist omdat ze menen al genoeg te weten over het onderwerp. Verwacht in eerste instantie daarom dat jongeren niet willen meedoen. Ze kunnen tijdens de voorlichting weinig opkijken en veel bezig zijn met hun mobiel, giechelen of ongeïnteresseerd kijken. Ook zouden ze verontwaardigd of boos kunnen reageren omdat ze het ongepast vinden hierover te praten met een mentor. Wees hierop voorbereid. Probeer als begeleider een manier te vinden waarmee je ze kunt laten inzien dat er toch wat te leren valt.
- ***Mag ik mijn zorgen met de familie van de jongere bespreken?*** Ga ervan uit dat jongeren informatie achter zullen houden voor familie. Zij willen hun familie niet in gevaar brengen of emotioneel belasten met nog meer slecht nieuws. Het is belangrijk dat de jongeren zelf de regie hebben over de situatie. Dwing ze niet tot activiteiten of gesprekken die ze niet willen.
- ***Kan ik seksualiteit in een groep bespreken?*** Gesprekken over seks met Eritrese meisjes doe je in gescheiden groepen voor jongens en meisjes. Zelfs dan zullen meisjes nog terughoudend zijn, want ook ten opzichte van elkaar spelen schaamte en eerkwesties een grote rol (een jongere kan informatie doorspelen en dit kan bij de familie terecht komen). Hou ook rekening met pesten, dit komt voor op opvanglocaties maar het is goed mogelijk dat je als begeleider (of leraar) dit niet herkent. Verder is het goed om te weten dat het in de Eritrese cultuur *not done* is, om vragen te stellen over persoonlijke ervaringen in het openbaar. Naast dat er de angst is voor eerverlies wordt nieuwsgierigheid over het algemeen niet beloond. Ook kunnen ze schaamte voelen bij het wel of niet hebben van bepaalde kennis of ervaringen, ze willen dit dan ook liever niet laten blijken. Veel jongeren hebben weinig kennis en ervaring op het gebied van seksualiteit, maar jongeren kunnen ook zich onwetend voordoen. In Eritrea zou men anders vragen hoe je aan die kennis komt. Omdat jongeren hun kennis en ervaringen niet graag delen, zal het lastig zijn in dialoog te gaan. Het blijft vaak een eenrichtingsverkeer. Één op één interacties zullen meer diepgang bieden; daar kan je als begeleider langzaam naar toe werken.
- ***Kan ik een tolk inzetten bij gesprekken over seksualiteit?*** Wanneer je last hebt van taalbarrière kan het een goed idee zijn om een tolk in te zetten. Wanneer je dat doet, wees dan wel heel selectief in wie je betreft. Houd rekening met het geslacht en de

leeftijd van de tolk en toets vooraf of de tolk zich comfortabel voelt om het thema bespreekbaar te maken. Jongens en meisjes zullen zich vaak meer op hun gemak voelen wanneer het andere geslacht niet aanwezig is. Ook werkt het soms het beste wanneer de leeftijden van de tolk en de jongeren dichtbij elkaar liggen. Zorg ook dat de tolk terug kan komen voor herhaalsessies. Vertrouwen wekken en goed leren communiceren kost tijd, ook wanneer mensen dezelfde taal spreken en/of dezelfde achtergrond hebben. Realiseer tegelijkertijd dat het betrekken van een tolk tot een tegenovergesteld resultaat kan leiden; het kan de drempel om te praten juist vergroten. Hier kan zowel wantrouwen ten opzichte van tolken meespelen als eer gerelateerde zorgen ('misschien vertelt de tolk mijn verhaal wel verder'). Lees voor meer informatie de notitie over 'wat is een goede tolk.' De belangrijkste tip daarin is dat je je moet laten leiden door de jongeren: kijk naar hun houding en reacties om te bepalen of de tolk geschikt is voor jouw groep. Nidos werkt sinds 2016 in een pilot samen met culturele mediators van Eritrese afkomst. Een culturele mediator kan in een enkele geval ingezet worden ter ondersteuning van de begeleiding om culturele verschillen bespreekbaar te maken. Hiervoor dient een aanvraag ingediend te worden bij de Nidos gedragswetenschappers.

- *Hoeveel informatie zou ik moeten geven?* Er is veel te vertellen over seksueel gedrag en seksuele voorlichting, maar te veel (irrelevante) informatie kan zorgen dat jongeren hun interesse verliezen of dat het te beschamend wordt. Enkele suggesties: 1) Houd het praktisch; zorg dat je alleen informatie geeft die direct van toepassing is. Een jongere hoeft bijvoorbeeld niet *alle* vormen van voorbehoedsmiddelen te kennen, richt je op de drie meest toegankelijke opties. 2) Richt je op reële situaties en risico's: geef jongeren bijv. duidelijke informatie over soa's; de risico's van niet behandelen, de risico's van zelfmedicatie, hoe ze getest worden, wanneer ze hiermee naar een dokter zouden moeten gaan, etc. 3) Richt je op hun drijfveren en reële situaties: als je weet dat een meisje wil trouwen en samenwonen dan kan je het bijv. hebben over financiën en opvoeding van kinderen. 4) Sommige vragen durven ze misschien niet te stellen, zorg er daarom voor dat je ze ook laat zien waar ze zelf informatie vandaan kunnen halen (maak bijv. een sociale kaart¹⁷).

- *Hoe ga ik om met zwangerschappen in de groep?* Praat met de jongeren over zwangerschap. Informeer ze over hoe dit precies in zijn werk gaat, wat erbij komt kijken.

"Soms is een tienerzwangerschap onder amv's niet ongewenst, maar zorg er ook dan voor dat de jongere weet wat er allemaal komt kijken bij het krijgen en het hebben van een kind in Nederland, want soms begrijpen jongeren dat niet goed", AMV- medewerker.

Informeer zowel zwangere jongeren als jongeren die dit nog niet zijn om hun keuzes, rechten en plichten te kennen en te begrijpen als (alleenstaande) moeder en vader.

¹⁷ Advies van Rutgers

Sommige meiden denken dat ze bij de vader van hun kind in kunnen trekken of dat ze op zichzelf kunnen wonen en dat is vaak niet het geval. Zorg ervoor dat ze weten in wat voor woonvorm ze terecht kunnen komen wanneer ze zwanger raken. Vertel ze hierbij over andere manieren waarop ze mogelijk wel verandering kunnen brengen in hun situatie. Informeer ze daarnaast over het plegen van abortus en hoe dit in Nederland op een veilige en professionele manier gedaan kan worden.

- *Hoe kan ik posttraumatische klachten herkennen en hoe ga ik ermee om?* Wanneer je vermoedt dat iemand een traumatische gebeurtenis mee heeft gemaakt, dan hou je tijdens een gesprek de jongere goed in de gaten hoe de jongere reageert op wat je vertelt. Je bent voorzichtig of stopt met het gesprek en je neemt contact op met een gedragswetenschapper voor advies.¹⁸

11.6 Waar vind je meer informatie?

- Voor jongeren:
Facebook pagina 'Eritreeërs gezond': laagdrempelige gezondheidsinformatie voor Eritrese nieuwkomers
- Het vlaggensysteem. Zie <https://www.movisie.nl/esi/vlaggensysteem>
- <https://www.movisie.nl/esi/girls-talk>
- Kenniscentrum seksualiteit Rutgers: <https://www.rutgers.nl/feiten-en-cijfers/seksuele-gezondheid-en-gedrag/seksuele-gezondheid-nederlan>
- Voor docenten: <http://docplayer.nl/19508666-Welkom-op-school-mentormethode-en-lessen-relaties-en-seksualiteit-voor-nieuwkomers-bram-tuk-milleke-de-neef.html>
- Website voor professionals in de zorg: <https://www.seksindepraktijk.nl>
- Belgische site www.sanzu.be (binnenkort zal ook de Nederlandse site [sanzu.nl](http://www.sanzu.nl) gelanceerd worden)

¹⁸ Schippers, M. (2017) Kinderen, gevlucht en alleen, een interculturele visie op de begeleiding van alleenstaande gevluchte kinderen. & De Toolkit: de begeleiding van Eritrese alleenstaande minderjarigen in Nederland, Arq en Nidos, 2017